

Проф. др Љубивоје Стојановић

UDK: 37.022

Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“, Вршац

Проф. др Вера Радовић

ISBN: 978-86-7372-270-2, 24 (2019), p.307-319

Универзитет у Београду, Учитељски факултет

Стручни рад

ВАСПИТАЊЕ СТВАРАЛАЧКЕ ОДГОВОРНОСТИ КОД ДАРОВИТИХ

Апстракт: У времену када се отварају многе дилеме о васпитној улози школе, о дOMETИМА индивидуализације и социјализације у настави са аспекта развоја личности детета у савременом социо-контексту, сматрамо значајним и потребним реално препознавање даровитости и креативно усмерење даровитих, јер само тако могуће је избећи неуспех неостварених потенцијала. Циљ ове критичке (теолошке и педагошке) анализе јесте изналажење аргумената за потребу сталног подстицања стваралачке одговорности даровитих и њеног разликовања од краткотрајног дивљења, што доводи до нагона за самоистицањем, до нестваралачког замора и некреативних поступака што се најчешће се препознаје по непродуктивним активностима ученика, израженој досади и/или недисциплини. Многи примери „закопаних“ и „кажњених“ талената у свим стваралачким областима то недвосмислено потврђују. Због тога је важно и потребно непрестано подстицање даровитих да развијају добре потенцијале, солидарност, пре свега, и то кроз самопревазилажење које даје смисао стваралаштву. Циљ васпитања и образовања је незауштавање даровитих на самоостварењу и изолацији и подстицање на непрестано иновирање свих својих унутрашњих потенцијала и релација са другима. У раду анализирамо и дидактичке приступе и стратегије који омогућавају остваривање наведеног циља попут групних активности, пројеката, заједничког решавања проблемских ситуација и др. Резултати анализе указују да наставне активности са осмишљеном сарадњом даровитих са другом децом имају васпитни потенцијал развоја даровитих као одговорних оптимиста и иновативних ствараоца, који непрестано улажу себе и дају све од себе за стварну добробит групе у којој стварају. У таквим условима можемо очекивати допринос развоју даровитих као истински успешних, стварно великодушних и добрих примера другима. Можемо закључити да обезбеђивање услова у којима су даровити слободни од потребе за доминацијом дајемо допринос дугорочном циљу: превазилажење нагона за дискриминацијом и промовисање културе различитости. Све што чине требало би да буде гарант успешности плуралног друштва једнаких шанси за све, а даровити промотери превазилажења подела и сукоба насталих због неспремности саможивих појединаца и група за културу дијалога.

Кључне речи: стваралаштво, одговорност, даровити ученици, дидактички приступ, настава.

Уводне напомене – креативно промишљање стваралачке одговорности даровитих

„Већина људи котрља се у животу као шљунак у валовитој реци.

Као што каменчићи шљунка најпре губе своје углове, па онда облик док се не претворе у песак. Поштујмо благодети дугога и тихога размишљања помоћу којег смо свесни себе (...) Живот се споро развија јер уствари живот је организација и свака организација врши се у тишини и истрајности...”

(Пајо, 2009: 186).

Промишљање даровитости подразумева тражење адекватних начина да добре могућности постану стварна постигнућа. Ово се испуњава само онда кад се успоставе добре корелације и интеграције личног и заједничког, што значи непрестано превазилажење бесмисленог егоизма и безличног колективизма. Личност и заједница су сапостојеће стварности у динамици одговорног постојања које својом дубином и узвишеношћу надилази бесмислену борбу за опстанак. Због тога је важно препознавање личне и заједничке одговорности већ у раном почетку стваралаштва. Само онда кад су сви ствараоци саодговорни, могуће је усклађивање различитости, јер свако препознаје како на најбољи могући начин може да допринесе заједничком бољитку. Лични подвиг постаје заједничко дело многих и тако су сви добронамерни укључени у стваралачке токове. Јасно се зна шта ко ради и колико је ко постигао и тако су сви креатори доброте. Нико не прецењује себе и не потцењује друге, већ се сви труде да што више допринесу стваралачкој пуноћи. На тај начин сви заједно и свако посебно изграђује стваралачку одговорност стављајући у први план стварну добродетел уместо личног интереса. Тада је могуће говорити о стварном напредовању организоване заједнице и одговорних појединаца.

Стваралачка одговорност је неопходна јер подстиче корелацију поверења и проверавања и доводи до сигурног уверења све искрене ствараоце. Ту је примарна одредница истина која се открива (проверава, истражује...), тако да нема места наметнутим ауторитетима. Постоји јасан поредак стваралачких успеха и заслужних појединаца, али тако што је све динамизовано тражењем нових решења и није сведено на пасивно следовање било кога и било чега. Тако сви учесници креативног процеса постају саодговорни заједничари у пуноћи међусобног уважавања и са јасним знањем о себи и једних о другима. Тако различити нивои постигнућа постају добри подстицаји нових остварења у непрестаној динамици стицања нових сазнања. То је тачно и јасно препознао и описао новозаветни писац апостол Павле речима:

„Различити су дарови али је Дух исти (...) Јер као што је тело једно и има удове многе, а сви удови једнога тела, иако су многи, једно су тело (...) Јер и тело није један уд него многи (...) А око не може рећи руци: Не требаш ми; или опет глава ногама: Не требате ми. Него, шта више који се удови тела чине да су слабији, неопходни су. И који нам се чине мање часни на телу њима придајемо већу част. И неугледни удови нашег тела имају већи углед, док оним угледним то не треба. Али, Бог тако сложи тело давши слабом уду већу част да не буде раздора у телу, него да се удови брину један за другог” (Библија, 2010: 1. Кор. 12: 4–25).

Пажљивом анализом наведеног библијског новозаветног текста увиђамо да је даровитост позив на одговорно стваралаштво. Није привилегија изабраних појединаца, која их овлашћује на саможивост и дискриминацију, него је најпре поверење које подразумева стваралачку одговорност. Само онда кад у човеку преовлада несебично човекољубље могуће је претварање потенцијала у постигнућа. То захтева превазилажење егоизма, како

индивидуалног тако и колективног и тада стваралачки субјекат постаје универзалан човек, речено језиком Библије:

„(...) савршен Божији човек, припремљен за свако добро дело” (Библија, 2010: 2. Тим. 3: 17).

Веома је важно разумети даровитост као добијену и прихваћену могућност за даље усавршавање, то никако није „упакован” дар који остаје такав какав јесте. Реч је о стваралачком потенцијалу који у даљој прогресији постаје заједничко дело многих са јасним препознавањем примарног стваралачког субјекта и других саствараоца. Ради се о „распакивању” добијених дарова на личном плану у унутрашњој тишини и дубини бића. Ту нема места било каквој површности и једностраности као ни самоизолацији, затворености у себе и своје циљеве. Неопходна је отвореност свих стваралачких субјеката и неизоставно поштовање једних према другима по принципу да „већи” служе „мањима” (Библија, 2010: Мк. 10: 43–44). Тако се ствара поредак љубави у којем одреднице „први” и „последњи” добијају специфичну динамику тако што ће „многи први бити последњи, а последњи први” (Библија, 2010: Мт. 20: 16). Управо, овај јеванђелски пример указује на неопходност нашег ангажовања у пројекту остварења добијених могућности. Пажљивим читањем новозаветног текста јасно увиђамо да је то сликовито изражено у познатој Христовој причи о сејачу и семену (Библија, 2010: Мт. 13: 3–9). Ту је „семе” које сеје Сејач (Бог) исто, само је земља на коју пада семе (човек) различито. Тако имамо: *покрај пута, каменита места, трње и добру земљу*. То су наша стања која можемо променити и учинити их бољим и плодноснијим уколико то желимо. Претходно је потребно препознати где смо и у каквом стваралачком стању смо, јер само тако могуће је одредити сопствене потенцијале и увећати их колико је то могуће. Важно је знати да свако најбоље препознаје своје домете и да само он може све померити напред или назад. То, наравно, не можемо очекивати од малодобне деце, али је потребно да их подстичемо да препознају и преузимају стваралачку одговорност и тако избегавају пасивизацију која оптерећује пореклом и припадношћу и доводи до превиђања добрих могућности. Тада „успех” и „неуспех” постају сурове смернице које надгорњавања из света одраслих преносе у дечији свет носећи са собом многе нејасноће. Због тога је важно и потребно разумети став и савет:

„Однос одраслог према детету мора бити у целости позитиван. Психолози истичу да је честа грешка у односу одраслог према детету упућивање похвала због одређених аспеката његове личности: Одлично си то урадио! Добро си решио задатак!; док се у случају неуспеха често негира личност детета у целини: Како си смотан! Како не пазиш? Увек грешиси! Нужан услов потврде дечијег Ја јесте позитивна оцена његове личности. Наравно, критика лошег понашања и поступака има своје место у васпитном процесу, али та критика треба да се односи на конкретну особину, поступак и слично, а не на личност у целини” (Скљарова, 2016: 201).

Потребно је умеће стварања стваралачког амбијента где је могуће да свако да свој пуни допринос, што захтева умешност руковођења процесом напредовања свих учесника. Учесници су деца и наставници, учитељи и

васпитачи, као и родитељи који нису присутни, али њихов утицај је важан и потребан. Тако се успоставља добра комуникација у којој свако у другима види оно најбоље и тако превазилази злобу и завист, а у себи препознаје недостатке које настоји да отклони како би постао креативни и прогресивни субјекат. То понекад не полази за руком одраслима, а деца је још теже и зато је важно да, знајући то, они који креирају васпитне и образовне процесе, истовремено себе оспособљавају трудећи се да сваку конкретну ситуацију учине бољом од претходне. Само тако све иде напред и важно је да се покрену сви учесници, пре свега деца, јер само тако се отварају несагледиви видови лепоте постојања. То је једини могући начин да се не пристане на „културу окрутности” (Киндлон и Томпсон, 2013: 59) у којој су успешни „штребери”, а они са мањим потенцијалима и постигнућима „глупи”. То је могуће превазићи само онда кад су васпитни и образовни процеси осмишљени „дидактичком упорношћу и педагошком толеранцијом” што на најбољи могући начин изражава врсни француски педагог:

„Постоји у дидактици нека врста упорности која можда чини њен саставни део. Шта она неуморно тражи, ако не да понуди интелигенцији материјалне услове и менталне механизме захваљујући којима субјекат конструише одређена знања? Њен план је, на неки начин, да се усади у сам развој учења, да разуме његово кретање (...) да установи на специфичним местима одређеним за учење, систем средстава и правила (...) Учила су тако за њу нека врста „позоришне режије” (...) Убеђен сам да се дидактичка упорност никада неће моћи надати да служи нечему другом осим олакшању учења (...) Повезати дидактичку упорност са педагошком толеранцијом, која није незаинтересованост за другога, значи прихватање да се друга особа не своди на оно што сам ја могао програмирати” (Мерије, 2014: 80–82).

Јасно је, дакле, да само онда кад се сви учесници у процесима васпитања и образовања препознају као саделатници који настоје да иду „уским путем” знајући да је то могуће само онда кад свако у себи изграђује „широко срце” пуно ведрине и добротe. То подразумева висок ниво знања и умеће „служења” као јединим правим начином самопревазилажења. Тада не изостаје добар успех као заједнички пројекат свих, а не дело изолованог појединца. Поједини дидактички приступи попут кооперативне наставе управо траже сарадњу деце у групи од четири до шест чланова где се „рачуна” само успех групе као систем повезаних и организованих индивидуалних активности са различитим доприносом сваког детета. Постоји низ видова кооперативне наставе у којима даровити могу да „искоче” испред свих и покажу своје умеће, попут тимова, турнира или реципрочног поучавања, али се у вредновању постигнућа мери само успех групе. Посебну педагошку вредност, у том смислу, има групно истраживање у оквиру кога свака група прави план истраживања и дели задужења за појединце. Прожимање индивидуалне и групне одговорности које обезбеђује кооперативна настава увек је добра дидактичка прилика да деца разумеју значај сопствене одговорности у контексту групе којој припадају. Мудри и педагошки оспособљени наставници ће ту прилику посебно искористити када је реч о даровитој деци и њиховом доприносу. Ту, пре свега, мислимо на диференцираност индивидуалних задужења и слободу

дече на изборе у складу са сопственим потенцијалима, али и на васпитни моменат који посебно долази до изражаја када сопствене потенцијале треба ставити у функцију остваривања заједничког (групног, вршњачког) циља.

Умеће надилажења егоизма

„Слобода није само чин избора између циљева, нити је напросто стицање независности; наимае слобода представља превазилажење ништавила на путу стваралачког успона” (Мацукас, 2005: 57).

Слобода и одговорност су сапостојеће чињенице у стваралачким токовима, тако да је стварна успешност могућа само онда кад је креира слободна и одговорна личност. Први корак на том дугом путу је слобода од себе и своје себичности, надилажење егоизма. Због тога је важно и потребно да примарна одредница у стваралачком делу даровитих буде несебичност, а никако самоистицање зарад задобијања привилегија, јер само тада могуће је истрајавање у добронамерности према свима. Тако се успостављају многе добре корелације и интеграције. Посебно је важна „вршњачка интеракција” где даровити, као одговорни појединци, нису у конфликту са собом и са другима, јер разумеју заговарану једнакост као право на различитост. Тада „пребацивање са личног напредовања на социјално упоређивање (...) се јављају у различитим контекстима (...) Тада брига кад се примећује да је друга особа у невољи (...) и постигнуће као напредовање постају компатибилни” (Хофман, 2003: 237). То је могуће само онда кад се стварно превазиђе себичност (егоизам) и све се преусмери ка заједничком бољитку свих људи, а не само себе и својих истомишљеника и „ближњих”, јер то суновраћује стваралачке токове у безизлаз изолованих појединаца и група. Због тога Христос у Јеванђељу покреће људе у дубље токове љубави тражећи да то не буде сведено само на породичне, родбинске и усконационалистичке релације (Библија, 2010: Мт. 10: 37). То добро разуме православна теолошка мисао, о чему сведочи следећи став:

„Прелазак са индивидуалног на колективни егоизам повећава на извесном степену свест код човека, али суштински не мења његов развој и менталитет. Не чини га, дакле, човеком љубави (...) Прелаз са индивидуалног и колективног егоизма ка општости и универзалности љубави чини човека истинском личношћу. И то се одвија у перспективи новог људског постојања, које је објавио Христос. Из такве перспективе апостол Павле и проповеда: Нема више Јудејца ни Јелина, нема више роба ни слободнога, нема више мушког и женског јер сте сви један човек у Христу ... (...) Онај који је савршен у љубави и бестрашћу не познаје разлику између себе и другога (...) Ставши изнад тираније страсти све сматра једнаким и према свима је подједнако расположен (...) Човеков пад и раздор започети су кроз одступање од љубави и одбацивање личне одговорности (...) Исправка и ток ка универзалности започети су живљењем у љубави и прихватањем личне одговорности” (Манзаридис, 2011:67).

Овај извод потребно је исправно разумети, без површности и једностраности, јер покреће из безнађа сукоба у радост сусрета и подстиче

прогресију добродетељи као гарант стваралачке пуноће. Никако не би требало разумети као позив на уопштавање и неразликовање добра и зла, већ као подстицај да никакво зло не обустави стваралачке токове. То је тражење и налажење разлога за добродетел, што је једини могући начин исправног суочења са недобронамерношћу појединаца. Али, све док себичност стоји на путу једних према другима и једних са другима, сви робујемо потреби за поређењем и поравнањем. Само онда кад успемо да се издигнемо изнад тих пропуста и промашаја, могуће је превазилажење личног и колективног егоизма и промишљање исправних начина комуникације са свима. Мотиве за то треба тражити у стварној несебичности и само тако могуће је надилажење многих препрека које смо сами себи поставили изговарајући се „несавршенством” других. Одрасли, родитељи, учитељи и васпитачи, искусивши сву горчину саможивости и лепоту несебичног човекољубља, могу допринети бољим изборима деце, посебно оних чија даровитост је препозната. У супротном, све добија погрешно усмерење и даровитост постаје терет због неодговорности појединаца. Умеће подстицања одговорности даровитих превасходно треба да буде засновано на указивању на нова и боља постигнућа којима они треба да обрадују друге и себе, а не само да се „покажу” пред другима.

Педагошка наука непрестано настоји да све филозофске ставове, теолошка промишљања и друга научна открића стави у добар контекст. Нажалост, одувек је друштвени амбијент такав да се само онда, кад дође до „инцидентних ситуација”, потражи стручно мишљење педагога. Пре и после тога постоји само један захтев друштва, а то је да се „прате захтеви тржишта рада” (Инђић, 2009: 59). То је, заиста, „притајена манипулација” (Трнавац, 1996: 19). То никако не сме да обесхрабри ствараоце, напротив, требало би да покрене дубља промишљања и одговорније поступке. Није довољно само дати дијагнозу стања, потребно је тражити добре начине превазилажења (васпитну и образовну „терапију”). То разуме наш савременик, добронамерни зналац и просвећени педагог, који закључује:

„Наше време одликује распрострањени субјективни осећај несигурности и забринутости, који се повећава губљењем бројних упоришних тачака (како егзистенцијалних тако и вредносних). То је феномен повезан са глобалним социјалним, политичким и економским трендовима (...) додатно усложњен друштвеним амбијентом у коме ми живимо (...) Такво стање на индивидуалном плану се препознаје у деморализацији, апатији, а на друштвеном плану у институционалној дезорганизацији. У наведеним околностима посебно је значајна мобилизација индивидуалне и колективне свести, савладавање осећаја слабости и јачање духовне и моралне снаге, виталности појединаца и заједница (...) У описаним околностима неопходно је оријентисати се ка схватању значења промене (...)” (Гадић, 2019: 75).

Јасно је, дакле, да сваки стваралачки субјекат васпитног и образовног процеса треба да се потруди да допринесе највише што може. То би требало да буде тако да сви све чине без оклевања, очекујући да било ко учини било шта за њега или уместо њега. Такође, важно је да сви буду слободни од идеје узвраћања под теретом стицања привилегија и добијања похвала, јер тиме се све обезвређује па и најбоље намере. Добри резултати постижу се само онда

кад је свима у првом плану самопревазилажење, а не само самоостварење, што је могуће само онда кад свако победи пориве себичности без оклевања и очекивања да то други ураде пре њега. Тада сва залагања одговорних појединаца постају ефикасна, јер покрећу многе друге стварним поступцима, а не заговараним идејама. Само онда кад појединац успе да се отвори за друге несебично и самоодречно, потврдиће да је креативни стваралац и покренуће многе са којима дели време и простор. Даровита деца, имајући, пре свега, одличну моћ запажања онога што је добро и смислено, сигурно је да ће бити добри сарадници у новим пројектима универзалног бољитка за читаво човечанство. Само је у свему томе потребна поступност, као и истрајност без било каквог наметања ставова. Важно је покренути њихову стваралачку одговорност, тако што ће им се уместо наметнутих решења постављати умесна питања која динамизирају њихову стваралачку упорност. Ту је важно бити спреман за сва изненађења, без којих стваралачки ток губи ведрину и виталност. Никако не сме да буде нико ни у чему спутан, потребно је свима дати могућност да промишљају и у отвореном разговору закључивати заједно о ономе што је најбоље. Тако се изграђује поверење и подстиче одговорност, јер свако у први план ставља истину, а не сопствени интерес. Наравно, могућа су одређена исклизнућа, што захтева изоштрену добронамерност и искреност у комуникацији. Тако се надилази стање сукоба неистомишљеника и негује култура дијалога где став „слажемо се да се не слажемо” постаје заједнички закључак, а не акт о непријатељству. Тако се сви оспособљавамо за културу различитости са пуним капацитетом за толеранцију и солидарност. Једни у другима видимо добре ствараоце и поштујемо слободу једни других, потврђујући на тај начин стварну животну одговорност.

У школском контексту постоји низ наставних ситуација чије функционалне потенцијале даровити ученици више и јаче осећају него друга деца. То им омогућују одређене интелектуалне и специјалне способности којима су обдарени. Постоји низ дидактичких приступа у оквиру којих је ту околност потребно „искористити” за васпитање стваралачке одговорности. На пример, проблемска настава у фази када се креира проблемска ситуација и уочава проблем, односно дефинише проблемски задатак, и посебно у фази када ученици дају претпоставке, не би смела да се претвори у дисциплиновање даровитих због „олује мисли” коју изазове добро осмишљена проблемска ситуација и задатак, али ни игнорисање одговора друге деце због високе продукције идеја даровитих. То су она, напред поменута, исклизнућа која захтевају добронамерност у комуникацији и чине изузетан васпитни моменат када се учи да се уважава допринос сваког и да је свачији допринос вредан пажње. Сви треба да реше проблем и да прођу пут декомпозиције проблема, његовог решавања и провере у пракси. То је важно сазнање, најпре за учитеље и наставнике, а затим за даровите ученике. Док га код одраслих са правом очекујемо, код даровитих имамо задатак да их васпитавамо, јер стрпљење и толеранција за спорији темпо рада или мање креативних претпоставки пут су за прихватање културе различитости. Наравно, да у истом правцу само са

другачијим смером размишљања треба неговати културу прихватања брзине и креативности даровитих од стране друге деце.

Креирање културе различитости

Сваки сусрет човека са човеком, без обзира на амбијент, требало би да буде заједничко тражење истине једнога о другоме и могућности мирољубиве коегзистенције, без обзира на све различитости. Одговорност старијих према деци у вези са овим је неопходна, и то би требало добро да разумеју родитељи и креатори васпитања и образовања (васпитачи, учитељи, наставници и професори). Посебно је важно препознати изузетност даровите деце, како бисмо их преусмерили из самодовољности у креативно састваралаштво. Ако успемо да их покренемо да се непрестано питају о себи и другима без наших предрасуда и стереотипа, сигурно је да смо на добром путу и ми и они. Јер, тако их покрећемо из стања оптерећености коју ствара дивљење којим их сводимо на саможиве појединце. То је понекад тешко уочљиво, јер је или прикривено вештом камуфлажом, или и ми намерно превиђамо због непродуктивних симпатија које не покрећу никога на стварно добро. Важно је знати да овим и сличним пропустима и промашајима, и поред најбољих намера, лоше утичемо на даровиту децу. Зауостављамо стваралачке токове и не усмеравамо их како треба, доводећи их у многе заблуде. Често ненамерно својим похвалама ометамо њихово напредовање, тако да се код њих све своди само на причу о већ постигнутим успесима. Тако их заваравамо да су постигли довољно и да други треба да се труде, а они да „уживају” у постигнутим резултатима. То је неодговорно чињење које је приметно у поступцима родитеља, васпитача, учитеља и наставника. Тада даровити појединац постаје жртва похвала којима га пресрећемо и ономогућавамо његово стварно напредовање.

Различитост дарова, интересовања и опредељења требало би да буде стваралачки капитал, а не разлог за проглашавање било чијег пораза унапред. Тријумф добра подразумева напредовање свих, без ниподаштавања било кога, јер само тако могуће је достићи добронамерност као трајно стање, а не као повремену пројаву наклоности према изабраним појединцима и у изизетним ситуацијама. Тако нешто је дволичење неостварених појединаца који неодговорно упропашћују себе и друге. Стваралачка одговорност захтева стварно и стално умножавање добијених и стечених потенцијала са жељом да свима буде боље и без нагона за себичним стицањем привилегија. Тада је човек стварно свестан себе и својих дарова и то га чини одговорним у односу са свима. Он се труди да према свима покаже љубав и разумевање, јер зна да је једини прави успех непоколебива добронамерност према свима. Древни мудрац античког света то зна и у том смислу закључује:

„Особина која се зове добронамерност (γνώμη) – увиђавност, правилан је суд поштеног и увиђавног човека (...) Ми увиђавним називамо онога који је пре свега спреман да опрости (...) Увиђавност је правилан суд о ономе што је поштено (...) Јер поштење је заједнички услов за све добре људе кад су у питању односи према другима” (Аристотел, 1980: 156–157).

Добронамерност и поштење према другима и према себи су врлине којима треба оспособљавати даровите да одговорно промишљају своје потенцијале трудећи се да их претварају у постигнућа из разлога безусловног човекољубља. Заправо, важно је непрестано оспособљавати даровите ученике да се боре за већа постигнућа, а не само да просто преузимају улогу даровитих појединаца. То никако не сме бити улога глумца који стиче вештину успешности да „глуми” лик даровитог појединца. Он је слободна личност и нико му ништа не може наметнути на силу, чак ни да по сваку цену присилно претвори потенцијале у постигнућа. Само онда кад све чини слободно, добронамерно и увиђавно, може се говорити о стварном напредовању које гарантује велику успешност на радост многих.

Стваралачка радост је битна одредница у креирању одговорног чињења и мишљења даровитих чији напори и истрајавања никако не би требало да буду патња која на крају гарантује ужитак. Јер то доводи до садо-мазохистичких површних бесмислица по систему „мучи се да би касније уживао у мукама других”. Тако нешто је пројекција себичности и неодговорности коју би требало препознавати и превазилазити, јер упропашћује стваралачке токове. Никакве претње, никаква бесмислена обећања не смеју да ремете стваралачку одговорност, где би одговорни оптимизам требало да буде примарна одредница. Само онда кад се у том правцу усмери стваралаштво даровитих, оствариће се у потпуности све оно што је препознато као добра могућност.

Подстицање одговорног оптимизма

„Интересујући се за друге, за два месеца можете да стекнете више пријатеља него што бисте могли за две године покушавајући да друге заинтересујете за себе” (Карнеги, 2014: 9).

Да би човек могао успешно да креира стваралачки амбијент важно је да добро и тачно види све чињенице у себи и око себе. То захтева вишеструко ангажовање уз сталну спремност да се стичу нова знања и искуства. Важно је научити се да у дубинама свога бића непрестано размишљамо ко смо и какви смо, јер то свако најбоље зна о себи. Уз то је важно бити отворен према другима и информисан о стању, дометима и интересовањима других. Знајући уз то да је стваралачка неопходност неодустајање од напредовања и непристајање на незнање и поред чињенице неприхваћености која се појављује на различите начине и кулминира до прогона. Ништа не сме да обесхрабри непоколебљиве ствараоце и важно је издићи се изнад система одбране и напада и снагом одлучности победити сопствену малодушност и неповерење које показују други. Важно је веровати у себе, али са разлогом и на основу конкретних показатеља, а не под теретом саможивих интереса. Јер, само онда кад се човек определи да изграђује себе као особу са интегритетом, знајући да је то могуће само онда кад су други и њихов бољитак у првом плану, можемо говорити о одговорном оптимизму.

Даровита деца би требало да буду најпријемчивија за процес изградње одговорног оптимизма, јер су на самом почетку узрастања и, у поређењу са старијима, немају терете песимизма који су приметни и присутни код одраслих. Само је важно знати заштитити их од наших пропуста и промашаја. Ту се не ради о лукавству скривања и прављењу лажне слике о животу, реч је о умећу надилажења у усмерењу као новим постигнућима. Нажалост, сведоци смо чињенице да често одрасли, родитељи и просветни делатељи, намећу свој песимизам, nihilizam и анархизам деци. То је неодговорно поступање, посебно у васпитању даровитих, јер они тако бесмислено троше потенцијале због неодговорности оних који би требало да буду покретачи подвига надилажења тескобе и тражења пута ка прогресији добра. Можда би било добро сетити се шта је нама сметало у речима и делима одраслих из периода нашег детињства и не понављати старе грешке које смо тада препознали као некреативне. Сигурно је да бисмо се много више потрудили да бар не заклањамо стваралачке видике деци, а то је већ добар први корак у процесу стицања одговорног оптимизма који би требало да буде стварно стање свих добронамерних.

Одговорни оптимизам се заснива на уверењу да увек може и треба боље и више и да свако треба да се труди да напредује. Ту нема места двоумљењу, одустајању, могуће су и потребне паузе зарад нових покрета напред. Чак и кад се догоди корак назад, важно је задржати оптимистичко уверење и не престати трагати за још бољим, јер само тако живот добија лепоту и смисленост. Свако, заправо, креира свој животни мозаик од одабраних делова које скупља око себе и сабира у себе попут пчеле, која од најлепших елемената око себе прави мед. За разлику од ње, мува тражи најпрљавија места, опет из својих разлога, али не прави мед, већ смрад. Можда би овај пример из света око нас, природе коју сваки дан изнова упознајемо, могао да буде добро полазиште у комуникацији са даровитима, као и са децом уопште. Све у свему, важно је стално подстицање напредовања сваког појединца, јер само тако могуће је напредовање лепоте постојања. На то нас упућује став и савет:

„Бити аутономан, то значи хтети да то буду и други, у противном то значи тражити само сопствену корист (...) Аутономија је педагошки циљ или, боље, начин да се изрази циљ педагогије у смислу да је она колективно и интерактивно промовисање слободних субјеката који једни другима узајамно дају моћ да кажу „Ја” ((...) Постоји материјал чији успех зависи од квалитета слушања сваког у односу на оног другог, постоје педагогије где солидарност није ни забрањена нити је сматрају бесмисленом, педагогије у којима се очигледно не оклева (...)” (Мерије, 2014: 137).

Јасно је, дакле, да само онда кад су сви актери процеса ангажовани и слободни да дају све од себе и укључе се несебично, долази до напретка. Поверење у добре могућности и напори као показатељи стварности поверења, показатељи су усмерености ка одговорном оптимизму. Само тако успешно се надилазе могући неуспеси и надјачавају све препреке на путу успешности.

Закључано разматрање

Васпитање одговорности даровитих могуће је и потребно, јер то је исправан приступ подстицању прогресије успешности где желимо да велики потенцијали постану висока постигнућа. Најпре, морамо одредити шта јесте стваралачка успешност. О томе смо раније писали са аспекта корелације вере и знања која свој значај управо „материјализује” у васпитању даровитих, јер:

„Вера сваког појединца да својим постојањем може да допринесе личној и колективној добробити и то на свој, посебан и оригиналан начин (...) те је и допринос сваког појединца увек другачији” (Стојановић и Радовић, 2015: 44).

Важне одреднице у васпитању стваралачке одговорности даровитих, према томе, су:

- Поверење – поверење васпитача (у најширем смислу те речи) у даровиту децу и њихову способност и мисију да чине добро за себе и, истовремено, за друге; поверење даровитих у сопствене потенцијале и доживљај истих као позив да дају свој пуни допринос бољитку и лепоти живота најпре у микрозаједници којој припадају, а тиме и читавом човечанству.
- Отвореност према другима као стално превазилажење индивидуалног и колективног егоизма који спутавају стваралачке токове, што најчешће за последицу има неостварене себичњаке и затворене системе. Другим речима, неопходно је да и даровити буду спремни за мишљења и идеје других, без обзира што ће капацитет тих доприноса бити испод нивоа њиховог. Важно је васпитати даровите, посебно децу свесну своје изврности, да не потцењују другу децу, те да допринос других интегришу у стваралачке токове, између осталог и као превентиву и коректив потенцијалног егоизма.
- Слобода даровитих у свим својим промишљањима и поступцима. То обавезује учитеље и наставнике да обезбеде услове за такву слободу (у контексту наставних и других активности у којима ће даровити дати свој пуни допринос), али и да воде рачуна о васпитању одговорности даровитих управо за та иста промишљања и поступке. Даровити ученици би требало да умеју да преузму одговорност за последице својих промишљања и поступака, имајући у виду њихову „тежину” и сложеност, односно оригиналност која често превазилази устаљене начине понашања и учења.
- Оптимизам који је, према теолошком тумачењу, позитивна креација која ослобађа од бесмисла песимизма, нихилизма и анархизма. Педагошки посматрано, свака активност у настави или изван ње, требало би да буде подстицајна у смислу да дозвољава даровитима слободу кретања мисли и идеја које ће бити цењене и поштоване као вредне и драгоцене, а не потцењиване и занемариване са подсмехом и супротстављањем погрешним „зорима”.

- Солидарност са свима уз јасно знање о могућностима других и о себи и поштовање другости других, чиме се изграђује здрав идентитет без погрешних идентификација.

Поштовање и прожимање наведених одредница чини сваки педагошки рад са даровитом децом изузетним изазовом за васпитаче, учитеље и наставнике који би у разноврсности педагошких стратегија и дидактичких приступа требало да препознају оне који дају више могућности да даровити ученици преузимају стваралачку одговорност. Навели смо неке попут кооперативне наставе, пројектне наставе, проблемске наставе и др., у оквиру којих постоји низ педагошких одлука, дидактичких елемената и поступака својствених узрасту ученика и природи наставног садржаја са израженом васпитном компонентом. Одговорност, поверење, отвореност, оптимизам и солидарност васпитача, учитеља и наставника примарни су услов за васпитање истих вредности код све деце, а посебно код оних од којих очекујемо највише – даровитих.

Литература:

- Аристотел (1980). *Никомахова етика*. Београд: БИГЗ.
- Библија (2010). *Свето писмо Старог и Новог Завета*. Београд: САС.
- Карнеги, Д. (2014). *Како задобити пријатеље и утицати на људе у дигиталној ери*. Београд: Вулкан.
- Киндлон, Д., Томпсон, М. (2013). *Одгајање Каина*. Београд: Каруповић.
- Манзаридис, Г. (2011). *Глобализација и универзалност – сан или јава*. Београд: Службени гласник.
- Мерије, Ф. (2014). *Образовање је васпитање – Етика и педагогија*. Београд: Завод за уџбенике.
- Пајо, Ж. (2009). *Вештина бити човек*. Београд: Хришћанска мисао.
- Скљарова, Т. (2016). *Развојна психологија и педагогија за наставнике и родитеље*. Београд: Православни богословски факултет Универзитета у Београду.
- Стојановић, Љ., Радовић В. (2015). Корелација вере и знања у васпитању и образовању. *Иновације у настави*, 2, 28, 35–45.
- Тадић, А. (2019). *На дистанци од манипулације*. Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду, Институт за педагогију и андрагогију.
- Хофман, М. (2003). *Емпатија и морални развој*. Београд: Дерета.

Ljubivoje Stojanovic, PhD

Preschool Teacher Training College "Mihailo Palov", Vrsac

Vera Z. Radovic, PhD

Teacher Training Faculty, University in Belgrade

TEACHING CREATIVE RESPONSIBILITY TO THE GIFTED

Summary: In a time when there are many dilemmas regarding the schools' role in the teaching of polite behavior, about the reach of individualization and socialization in the classroom from

the aspect of personality development of the child in the contemporary social context, we believe that there exists a need for realistic noticing of giftedness and creative guidance of the gifted, because only in this way can we avoid the failure of unachieved potential. The goal of this critical (theological and pedagogical) analysis is finding arguments for the need of constant encouragement of creative responsibility of the gifted and its differentiation from short-term awe, which leads to a need for self-promotion, to non-creative exhaustion and noncreative actions, which is most frequently evident by the unproductive behavior of the learners, their explicit boredom and/or undisciplined behavior. Many examples of "buried" and "punished" talents in all creative areas undoubtedly confirms this. Because of this there exists an important need for constant encouragement of the gifted to develop good potentials, solidarity above all, and all of this through selfovercoming which gives meaning to creative output. The goal of education is not letting the gifted stop at self-achievement in isolation and encouraging them to continually innovate all of their inner potentials in relation to others. In the paper we analyze didactic approaches and strategies, which enable the achievement of the aforementioned goal, such as various group activities, projects, solving problems with others etc. The results of the analysis indicate that teaching activities with planned cooperation of the gifted learners with other children have a positive influence on the development of the gifted as responsible optimists and innovative creators who constantly invest themselves and give their all for the real well-being of the group in which they create. In such conditions we can expect a contribution to the development of the gifted as truly successful, truly generous and good examples to others. We can conclude that providing conditions in which the gifted are free from the need for domination we give our contribution to a long term goal: overcoming the impulse for discrimination and the promotion of a culture of difference. Everything that they do should be a guarantee of the successfulness of the pluralistic society of equal chances for everyone. Furthermore, the gifted should be promoters of overcoming segregation and conflicts which occur because of the unwillingness of self-absorbed individuals and groups for a culture of dialogue.

Key words: creativity, responsibility, gifted pupils, didactic approach, teaching.